

Filmy zdarma

Ruská válka na Ukrajině

Česko

Svět

Ekonomika

Studio N

E-shop

Další ▾

31. března 2023 6:37 **Sexuální násilí a obtěžování** **Školství**

Průměrné české univerzity, zneužívání moci a síla univerzitních bratrstev

RADIM ŠÍP

Univerzita je výspa středověku uprostřed moderního světa. Foto: Mike Bing, Flickr

Komentář Radima Sipa: Pod svým povrchem zůstaly české vysoké školy elitářskými, vlivovými institucemi, do nichž nebyly zavedeny skutečné demokratické procesy.

V poslední době medializované kauzy sexuálního obtěžování či hrubého sexistického chování na Pedagogické fakultě MU, Pedagogické fakultě UPOL, [Fakultě humanitních studií UK](#), stejně jako starší případy na příklad na [Fakultě sociálních studií MU](#), [Filozofické fakultě UK](#) a další nejsou záležitostí několika jednotlivců – poukazují na mnohem hlubší problém. Navíc tyto ukázky zneužití nerovného postavení nejsou jen doménou vysokých škol, dějí se i v jiných institucích. V posledních desetiletích se podobné záležitosti řešily v katolické církvi či ve filmovém průmyslu i jinde.

Většina případů má několik společných charakteristik. Předně projevy zneužívání moci nejsou okamžitou, jednorázovou záležitostí, ale trvají dlouhou dobu. Instituce zpočátku celý problém přehlížejí a bagatelizují a následně jsou v jeho řešení líné. Často k nápravě dochází teprve poté, co se případu chopí vnější aktéři, například investigativní novináři, či medializace alespoň hrozí. Tyto okolnosti svědčí o tom, že zmíněné instituce postrádají účinné vnitřní mechanismy vyvažování moci a její kontroly. Kvůli tomu dané instituce nefungují tak, jak by měly. A v případě univerzit má toto systémové selhání za následek jejich neustále se reprodukující průměrnost. Proto bychom my akademici měli děkovat odvážným studentkám a médiím, že nám neumožňují tuto skutečnost opět zamést pod koberec tím, že bude „odstraněno“ několik jednotlivců a vše překryto veřejnými prohlášeními plnými morálního kýče.

Univerzity a jejich bratrstva

Přestože se při různých univerzitních událostech krasořeční o demokracii, jsou vysoké školy nedemokratickým prostředím. Stejně jako výše zmíněné instituce neprodělaly demokratizační transformaci. Z 19. století převzaly svoji elitářskou strukturu, jsou výrazně hierarchicky organizované a chybí jim účinné vnitřní mechanismy kontroly moci. Na univerzitách nenajdeme klasický systém dělby moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní. Typy moci se různě proplétají, přičemž se koncentrují v klíčových pozicích – v pozicích děkanů, rektorů, předsedů akademických senátů či různých komisí, z nichž je možné snadno celou situaci

mocensky „kontrolovat“ a křivit rovný přístup ke spravedlivé dělbě peněz a příležitostí. V takovém prostředí je proto zcela nutné vytvářet bratrstva, jejichž členové si navzájem kryjí záda a splácí své závazky protislužbami, a společně si tak napomáhají k obsazení klíčových pozic.

System vzájemných protislužeb je velmi hustý a komplexní. Zpočátku může vznikat na osobní rovině. *„Každou zimu spolu jezdíme lyžovat do Alp. Obdivuji umělce, jako jsi ty.“* (Ve všech následujících pasážích takto označených jde o modelové situace, nikoli přímé citace konkrétních osob, pozn. red.) Tyto osobní preference se ale velmi rychle překlopí do institucionální roviny. *„Rozumíme si, budu tě podporovat ve výběrovém řízení na vedoucího katedry, co pro mě uděláš ty? Jestli se dostanu do akademického senátu, podpořím tvé zájmy, pokud budu ve výběrové komisi, dám hlas člověku, na kterého ukážeš.“* Vzniká síť, do níž se s přibývajícím mocí začnou zaplétat další. *„Jsem vedoucí katedry, která je v červených číslech, potřebuju získat podporu vedení fakulty, aby nezahájilo ekonomickou správu nad katedrou, musím něco nabídnout. Potřebuju podporu při volbě děkana od skupiny z tvého bratrstva, nabízím ti roli proděkanky.“*

Tato síť protislužeb se koncentruje kolem lidí, kteří mají delší dobu významné posty ve vedení fakulty či univerzity. Právě tyto posty totiž umožňují odklánět a přiklánět finanční toky. Většinou nejde o zpronevěru, ale z hlediska správy financí sice o nespravedlivé, leč těžko napadnutelné kroky. *„Na fakultu přivedeme peníze prostřednictvím rozvojových projektů, budeš jeden z hlavních řešitelů. Vaše katedra dostane na starosti tuto jeho část. Zaštitovat to ale ve vztahu k univerzitě a prezentovat na veřejnosti budu já.“* Stejně tak tyto posty umožňují spouštět kontrolní a kárné mechanismy anebo je naopak nespustit, přestože si to situace žádá. *„Ty mě podpoříš ve sporu s mým oponentem, z pozice děkana nepodepíšu výtku, kterou ti navrhuje vedoucí katedry. Nedostal jsi od vedoucí katedry dostatečnou odměnu? Z pozice děkana jí nepodepíšu odměny pro nikoho, rozumí se samo sebou, že ty ve výběrové komisi podpoříš projekt, který určím.“*

Do vedení fakulty či univerzity se pak mají mnohem větší šanci dostat tzv. funkcionáři (o jejich líhni se rozepíšu později). Čím silněji jsou tito lidé ve své funkcionářské identitě zakotveni, tím významněji se zvyšuje jejich schopnost strhnout na sebe ještě více moci, mají totiž takový repertoár možností, jak pomoci či ublížit, že protislužby, které mohou vyžadovat, musí mít dostatečnou směnnou

hodnotu. Proto je velice důležité se po nějakou dobu v rozhodných funkcích objevovat. *„Zajistím tě dobrými kontakty, budu tě podporovat svým vlivem tak, aby ses stala děkankou. Jako děkanka mě podpoříš svým vlivem přes vaše členy v akademickém senátu, blíží se volba rektora.“*

Důležité je si uvědomit, že ve většině případů se tyto věty nemusí výslovně artikulovat. Většinou se spouštějí na reaktivní, podprahové úrovni, a proto je velmi těžké je reflektovat. Čtou se z náznaků a většina akademiků jim díky socializaci, kterou na univerzitách prodělali, podvědomě rozumí. Ve chvíli, kdy jim poprvé skutečně dojdou všechny důsledky jejich jednání, jsou již tak zapleteni do systému malých a velkých podvodů, že se jim z jejich závazků podaří vystoupit pouze tehdy, jestliže jsou ochotni dát všanc celou svou profesní kariéru. Často si jedinci ani neuvědomují, jak hluboko se do této směny neoficiální moci zapletli. Jakmile to některým dojde, je většinou již pozdě. *„Jako členka vedení fakulty jsem loajálně přikryla to a to, s tímhle se už ale nemohu smířit, jenže když vystoupím proti tomuto děkanovu jednání, jak odůvodním své předešlé kroky?“*

Je důležité vzít také v úvahu, že toky služeb a protislužeb nejsou přímočaré, řetězí se. *„Já pro tebe výstavbu pavilonu, ty služby v senátu, on před nedostatky tvého doktorského studia přivře oko, já nespustím ekonomickou správu nad jeho centrem a zajistím mu podporu jeho profesorského řízení, to bude vyžadovat, abych promluvil s tamtěmi profesory z jiných univerzit, kterým jsem před časem pomohl v jejich vědeckých radách, jeden z nich za to bude požadovat podporu habilitačního řízení, pro jehož spuštění jsou zatím nepřesvědčivé podklady, to zajistí onen další...“* Takové řetězce protislužeb procházejí napříč fakultou, univerzitou, rozlévají se do dalších univerzit a státních orgánů. Podobně jako v ekonomické směně se navíc jednotlivci nemusejí dobře znát, a potkají-li se, mohou si vykat a oslovovat se tituly. Stejně jako v případě peněz i zde je podstatná hodnota služby, protislužby a závazků, které jsou nabízeny a vyžadovány.

Toto prostředí nikdo vědomě nevytvořil. Je důsledkem nekritické lásky ke starým vzorům, které si akademický disent předával jako protijed vůči komunistické mizerii, a zároveň mentálního nastavení, jemuž se generace akademiků naučily za normalizace. Po převratu roku 1989 z univerzit sice postupně vyprchával zjevný komunistický diktát, ale zůstala zde nepoužitelná elitářská struktura

„humboldtovských“ univerzit 19. století. To bylo to jediné, k čemu se členové akademické obce mohli obracet, pokud se nechtěli dívat na znervózňující život západních univerzit, jejichž fungování ještě dostatečně nerozuměli. Ve skutečnosti se naše univerzity z normalizační reality nevzpamatovaly. Jejich představitelé demokratické hodnoty pouze deklarovali, ale fakticky je neuměli uchopit a přenést do svého každodenního jednání. V jisté bezradnosti byl pozůstalý elitářský skelet nasycen podvůdky, sebeklamem a nejasným směřováním, jež nakonec začaly kopírovat komunistické manýry. Postupně tak vznikla nová forma normalizačního klientelismu, která již nebyla vázána na komunistickou nomenklaturu a ideologii, ale souboj o vliv a moc si zachoval podobné mechanismy fungování. V této schizofrenii rozporu mezi předstíraným a žitým se jedinou jistotou staly zákulisní vztahy.

Pod svým povrchem zůstaly vysoké školy elitářskými, vlivovými institucemi, do nichž nebyly zavedeny skutečné demokratické procesy. Jejich systém fungování ve svých členech selektuje a podporuje specifické vlastnosti, které umožňují určitým lidem zaujímat klíčová místa a udržovat chod instituce v nedemokratickém módu.

Propletené sítě neoficiální vlády bratrstev systémově určují jednání jednotlivců, aniž si to často oni sami uvědomují. Přesto všichni společně – bezskrupulózní hráči stejně jako idealisté, naivové i lidé šedé zóny – zevnitř charakterizují povahu instituce.

V bratrstvech je zkrátka nutné určité věci přehlížet a přikrývat, např. sexuální obtěžování, protože toto přehlížení umožňuje, aby se mohly sítě služeb a protislužeb dál zaplétat. Někdy to sice vyvrcholí absurdním rozhodnutím: *„Budu kandidovat na děkanku, jeden z podezřelých ze sexuálního obtěžování je senátorem a má velký neformální vliv, snad se tato kauza ututlá, anebo alespoň dostatečně odsune.“* Většinou se však koloběh směny udrží v morálním smogu, jež je pro lidi uvnitř instituce natolik všudypřítomný, že si jej v mnoha situacích ani neuvědomují, případně o něm z pocitu spoluviny mlčí, přičemž lidé zvenku podstatu problému skrze mlhu těžko pochopitelných mechanismů a dobře zvládnutých marketingových gest nejsou schopni nahlédnout. Taková instituce vnitřně tíhne k tomu, že do svého šedého soukolí včleňuje další a další adepty služeb a protislužeb – a ty, kteří podobnou praxi odmítnou, naopak odstraní.

Když se člověk do neoficiální směny služeb přestane zapojovat, z bratrstev vypadne

a ztrácí moc i zastání. Na jeho místo přicházejí další. Může pak sice nějak přežívat na okraji akademického prostředí, jelikož jsou ale reálné mantinely fungování instituce určovány bratrstvy, jeho profesní působení je neustále destabilizováno jejich jednáním. Při troše štěstí může disident vytvořit zdravější enklávu, ta ovšem dokáže přežít jen tehdy, když neohrožuje žádné z významných bratrstev ani po stránce vlivu, ani po stránce financí. Proto se i tito rovní lidé podílejí na reprodukci pokřiveného systému. Stát se členem některého z bratrstev je pak zcela racionální strategií.

Sexuální obtěžování je pouze viditelný symptom

Do takového prostředí jsou akademici – vyučující, děkani, prorektorky, rektori, senátoři i mocenší predátoři – od počátku socializováni. Někteří jsou v tomto prostředí socializováni už od dob svého studia, které se přes období doktorátu kontinuálně přelilo do zaměstnanecké pozice. Ti jsou systémem formováni nejmasivněji, protože nemají možnost srovnání s tím, jak fungují jiné typy institucí. A tak si ještě intenzivněji než ostatní zvnitřňují doublethink, jehož součástí jsou vznosné proslovy o Masarykovi a Komenském či rozpravy o demokracii, i když se ve svém každodenním působení setkávají se zcela jinou podobou lidských vztahů. S bojem o moc, jenž je tak samozřejmý, že si jeho destruuující podstatu ani neuvědomují. Součástí tohoto nereflektovaného „výcviku“ je mimo jiné i to, že se naučí vycítit, kdo je v mocensky slabší a kdo v silnější pozici, a podle toho jednat.

Protože moc je „kontrolována“ mechanismy, jež jsou dostatečně pružné, aby je lidé na rozhodných pozicích mohli ohnout (například tím, koho jmenují za členy kontrolních či etických komisí, případně tím, že podřízenému úředníkovi s výhrůžnými slovy o loajalitě naznačí, jak má problém rozhodnout), je velice snadné se stát obětí či predátorem. Ten, kdo má možnost výběru, zvolí častěji roli predátora. Ať už sexuálního, nebo jakéhokoli jiného. Každý člen univerzity musí proto chtít nechtě najít nějaký modus vivendi, nějakou míru vlastního selhání, aby v prostředí nějak přežil.

Když jsem se v roce 2015 stal na jedné z kateder Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity (PdF MU) zástupcem vedoucí, prvním z našich úkolů bylo vyřídit kostlivce ve skříni, o nichž předcházející vedoucí katedry, v té době již nastupující na pozici

děkana, dobře věděl, ale nechtěl je řešit. Například zbavit se kolegy, u něhož se opakovalo vážné podezření ze zneužívání pozice vyučujícího k sexuálnímu obtěžování a nepřijatelným vztahům se studentkami. V té době byla společenská atmosféra ještě zcela odlišná. Ve vysokoškolském prostředí neexistovala žádná reálná podpora sexuálně obtěžovaných, a proto se přirozeně stahovali do svého mlčení, případně volili kompenzační strategii sebeobviňování. Jakékoli zveřejnění této skutečnosti by ohrozilo především oběti.

Za takové situace bylo pro nás nejschůdnějším řešením dotyčnému kolegovi oficiálně neprodloužit smlouvu z důvodu zneužívání systému zahraničních stáží. Přestože to byl právně nejbezpečnější způsob, jak se s ním rozloučit, považuji to za jedno ze svých největších etických selhání. Celý problém jsme totiž jen posunuli na další pracoviště a navíc jsme přispěli k tomu, že se na PdF MU dále rozvíjela atmosféra vhodná pro mocenské predátory. Zde mohu jen vyznat, že teprve s touto zkušeností jsem si začínal tápavě uvědomovat, jak celá tato mašinerie funguje a jak si mě již nenápadně, zato dokonale přizpůsobila.

Záměrně nyní nechám zcela stranou problematiku archaického systému habilitačních a profesorských řízení a s nimi spojených mocenských rolí, stejně tak stále zjevnější tendenci univerzit svázat své jednání nepřehledným systémem směrnic, norem a metodik, jimiž se pak alibisticky obhajují. Budu se soustředit pouze na vztah mezi rektorem a děkany, na fungování jediného faktického kontrolního orgánu vysokých škol, jímž jsou univerzitní a fakultní senáty, a na příčiny vzniku kasty šedých eminencí, které ve skutečnosti ovládají fungování univerzit.

Kdo je zodpovědný?

Když spolupracujete se zahraničními univerzitami, jen málokdy někoho zajímá, z jaké fakulty pocházíte, podstatná je univerzita. Pracovní smlouvu fakticky nepodepisujete s fakultou, ale s univerzitou. Když získáte pro své pracoviště významný grant, donátor podepisuje smlouvu s univerzitou. Zdá se tedy, že podstatná část moci je soustředěna na univerzitní úrovni. Situace je však mnohem komplikovanější.

Ve skutečnosti jsou klíčovými hráči děkani. A to jak podle vysokoškolského zákona,

tak podle neoficiální struktury fungování univerzit. Jestliže se na univerzitě dostanete do sporu s děkanem, dostáváte se zároveň do oka uragánu bratrstev a jejich zájmů, máte proto šanci ve své věci uspět pouze tehdy, když se univerzitním strukturám vyplatí se vás zastat. Ve všech případech se ke skutečnému slyšení dostanete pouze tehdy, když znáte dostatečně důležité gatekeepery, případně když je mocenská pozice děkana v aktuálním okamžiku natolik zesláblá, že ochabl i obecný odpor ke slyšení stěžující strany.

Třeba díky mediální kauze, jako je sexuální obtěžování, která vytvoří okno, jímž veřejnost mimo univerzitu může náhle nahlédnout do dění za jejími zdmi, a rektorovi tak nezbyvá než promrhat část svého sociálního kapitálu tím, že jisté silné bratrstvo odstaví od moci a exemplárně někoho potrestá. Za jiných okolností je pro rektora důležité, aby udržoval s jednotlivými děkany sice napjaté, ale pro obě strany bezpečné a výhodné vztahy. Zvláště když jsou děkani součástí vědecké rady univerzity.

Vědeckou radu si s mírným zjednodušením můžete představit jako orgán, který se sice schází jednou za několik měsíců, ale je to vedle akademického senátu jeden ze dvou důležitých sborů, bez jehož bezchybného fungování by se mašinerie univerzity procesně zasekla. Radu vybírá a jmenuje rektor z lidí uvnitř i vně univerzity. Jelikož významná část moci leží na úrovni fakult, je důležité děkany vtáhnout do rozhodovacích procesů ve vědecké radě. Za sociální kapitál, který svým jmenováním do vědecké rady děkani získávají – díky tomu, že se zde setkávají s významnými osobnostmi akademického a politického světa –, platí rektorovi svoji loajalitou.

Co nejhladší symbióza mezi děkany a rektorem je podstatou úspěchu rektora, a tedy i jednou z podmínek jeho dalšího zvolení. Znepřátelit si jednoho či více děkanů si rektor může dovolit jen výjimečně. Většinou se tak děje na konci jeho druhého, tzn. posledního funkčního období. Navíc děkani mají velký neformální vliv také přes své zástupce v akademickém senátu univerzity, takže znepřátelit si děkana znamená významně komplikovat přijetí mnoha procesních či strategických dokumentů i v tomto orgánu.

Senát – kontrolní orgán?

Pracovat jako člen akademického senátu znamená investovat nesmírné množství úsilí a energie, které si dotyčný ukrajuje ze svého studijního či profesního času. Přesto s sebou pozice senátora nese důležité výhody. Je to jediné místo, kde mohou jednotlivci, kteří nejsou ve vedení fakult a univerzit, nahlédnout do fakultního či univerzitního dění. Ze všech ostatních postů člověk vstřebává jen velmi malý výsek a má zcela neadekvátní představu o fungování instituce. Především ale prací v senátu získávají jeho členové důležitý sociální kapitál, který později mohou směnít za mnoho jiných akademických statků, čímž si zvyšují svoji „adaptační“ výhodu.

Senát je jediným skutečným kontrolním orgánem děkana v případě fakultního senátu či rektora v případě univerzitního senátu. K demokratické pojistce má však i přes upřímnou snahu mnohých senátorů daleko. Problém spočívá už v jeho volbě. Senáty jsou tvořeny komorou studentů a komorou akademiků. Slabinou komory studentů je skutečnost, že senátorem můžete být zvoleni pouze během svého studia, tedy ve velmi krátkém období na to, kolik času potřebujete, abyste v senátním dění dokázali odlišit podstatné od nepodstatného. Obecně je o volby do senátu relativně malý zájem a politická práce, již musíte jako student informovat a zaujmout své potenciální voliče, je společně se studijními povinnostmi v podstatě nesplnitelná mise.

Výhodu mají ti, kteří pocházejí z velkých kateder a mohou mobilizovat voliče něčím jasně uchopitelným. Většinou jde o témata, která jsou předkládána a moderována bratrstvy akademiků. Klasicky studentská témata – jako prostor na relaxaci, kvalita jídla v menze, opakovaně špatně nastavované rozvrhy, možnosti fungování studentských klubů – jsou z jejich pohledu důležitá, ale podstatných prvků fungování univerzit se příliš nedotýkají. Přesto se stávají vítanou stafáží, jež často pomáhá zakrýt to, co se neřeší. Správně uchopit a tematizovat problémy, jež se studentů bytostně dotýkají, například zneužívání moci, včetně sexuálního obtěžování, je z mnoha níže uvedených důvodů velmi složité.

Volba do akademické komory je ještě více svázána s bratrstvy. Ke zvolení potřebujete být viditelní a zaštitěni nějakou významnou zájmovou skupinou. Může se sice stát, že jste do senátu zvoleni pro svou milou a upřímnou povahu, ale významná část budoucích senátorů se stává volitelnými kandidáty proto, že jejich schopnost a ochota směřovat protislužby již byla otestována.

S politickými volbami, jak je známe z veřejného života, má celý proces málo společného. Dělicí linie se totiž nemůže točit kolem koncepčních záležitostí, ale kolem toho, zda a do jaké míry někdo ohrožuje vaše zájmy, případně zda a do jaké míry ohrožujete něčí zájmy vy, zda a s jakou skupinou směřujete moc.

Zájmy jednotlivých pracovišť jsou totiž příliš různorodé na to, aby je bylo možné sjednotit nějakým souborem společných cílů. Jedno pracoviště si docela dobře vydělává, druhé je v červených číslech. Jedno nemá problém s vědeckým výkonem, druhé stojí a padá s tím, že poskytuje služby univerzitě či společnosti. O některé obory je velký zájem, o jiné malý. Existují další možnosti a všechny se vzájemně různě kombinují. V takto heterogenních podmínkách je velice složité najít shodu na nějakých programech, které by jednotlivá pracoviště dostatečně a dlouhodobě propojily. Proto jsou daleko podstatnější koalice zájmových skupin utvořené dávno před volbami v šedé zóně neoficiálních recipročních vztahů služeb a protislužeb – a ty se z významné části neustále přepřádají a utužují mimo prostor senátu. A tak je kritická role senátu omezená už v okamžiku jeho zvolení.

Zkušený rektor či děkan společně s předsedou senátu má moc vést jednání tak, aby naplnil své potřeby a potřeby bratrstev, na základě kterých se ocitli ve svých funkcích a díky kterým v nich mohou pokračovat. A většinou tak činí. Mohou například zahlcovat senátory úřednicko-procesní prací – a té je vždycky dost a stále jí přibývá. Nebo v senátorech posilují pocit falešné loajality: „Jsme jedna parta, jde nám o zájmy celé fakulty/univerzity.“ K tomu slouží všechna výjezdní zasedání, společná sezení k zahájení či ukončení akademického roku, ale i neoficiální akce jako třeba „na pivo s děkanem“.

A také mohou odvracet pozornost od témat, jež by zákulisní fungování bratrstev ohrozily, a tak oslabily i jejich vlastní pozici. Například mohou nenápadně nepřipustit diskusi o podezření ze sexuálního obtěžování, protože je jeden z potencionálních mocenských predátorů zároveň součástí bratrstva, pro které dotyčný plnil zadání jako člen výběrových komisí.

Příslušníci bratrstva se vzájemně drží pod krkem. Narušení jeho fungování není v zájmu žádného z nich. Jelikož popisovaná neoficiální moc moderovat jednání senátů

představuje základní konstitutivní pravidlo univerzitního prostředí, mají všichni zkušení senátní harcovníci tuto logiku vtištěnou do svého operačního pole a podvědomě se jí řídí.

Senát se tak po určité době promění v dobře promazanou mašinu schvalování směrnic a dalších dokumentů. Ti senátoři, kteří se tomu nechtějí podřídít, jsou postupně vytlačeni na okraj. Nejběžnější strategií bývá je označit za nedostatečně loajální k fakultě či univerzitě, případně je v zákulisních rozhovorech obvinít z mocenských ambicí či psychické lability.

Další typ senátorů, kteří nechtějí vystoupit přímo proti systému, a přesto se snaží prosadit významné záležitosti a zvedat dlouhodobě důležitá témata, musí hrát velmi komplikovanou hru spolupráce s jednotlivými bratrstvy. Touto strategií však nemohou změnit celkové nastavení a dříve či později se zaplétají s těmi či oněmi natolik, že se jejich kritický postoj nakonec neutralizuje. Chce-li tedy nějaká skupina prosadit strukturální změny, např. změnu financování kateder či fakult nebo nové pojetí praxí, nezbyvá jí než si postupně vybudovat silné bratrstvo a připojit se k cinknuté hře na demokratické procesy.

Šedá eminence funkcionářů

Být dlouhodobým senátorem je nejsnazší cestou, jak se dostat do rozhodovacích struktur fakult či univerzity. Podíváme-li se na historii senátů, můžeme zaznamenat, že se právě přes ně rekrutuje významné procento děkanů a rektorů. Nepředpokládám, že s touto ambicí někdo do senátu vstupuje. Tato ambice se spíše utváří s horizonty, jež se před senátory postupně otevírají.

Začnou jako studentští senátoři, poté se s přechodem na akademickou pozici přesunou do komory akademiků a přes nižší funkce senátu, např. předsedy ekonomické či legislativní komise, se postupně propracují na pozici předsedy senátu. V té době mají již dotyční tak vysoký sociální kapitál, že je jim cesta k postu děkana či rektora otevřená. Mezitím si již často vyzkoušeli funkci proděkana, případně prorektora a jejich vliv se zvětšuje úměrně tomu, jak narůstá jejich závislost na bratrstvech, díky nimž udržují svůj zákulisní vliv. Povinnost splácet služby

protislužbami se zvětšuje, zároveň však bobtná i jejich moc a cena protislužeb, které mohou vyžadovat.

Takovým způsobem vzniká kasta šedých eminencí, kasta „zasloužilých“ funkcionářů, kteří prorůstají napříč univerzitou. Úměrně tomu, jak dlouho tráví svůj čas v manažerských funkcích, ztrácejí svoji odbornost, neboť jim v profesní komunitě neustále „ujíždí vlak“. Proto se stane získání nějaké další manažerské funkce nezbytnou strategií jejich přežívání v akademickém prostředí. Z toho důvodu jdou z jedné funkce do druhé, čímž upevňují systém převodníků směny moci mezi jednotlivými bratrstvy a stávají se ještě více „nepostradatelnými“. Vysloužilým funkcionářům je nakonec většinou poskytnuta nějaká trafika, díky které mohou na univerzitě dožít. Například funkce univerzitního ombudsmana. Ovšem s jejich odchodem se systémově nic nemění, na jejich místo již nastupují další a další šedé eminence.

Kvůli tomu, jak tato skupina prorostla celou univerzitou, jsou pro ni nakonec skutečně nepostradatelní. Exemplárně a veřejně se zbavit jednoho znamená poukázat na mnohé další, přičemž jejich systémové odstavení od funkcí by vedlo k naprostému ochromení instituce. Jako pojistka proti takovému ohrožení vznikl neustále generovaný, strukturální tlak na zachování statu quo. A tento tlak v celé instituci plošně a kontinuálně potlačuje jakékoli místo rezistence a snah o nápravu. V tuto chvíli už nejde jen o bratrstva, ale o reálné fungování celé instituce. V rozhodnou chvíli se před nebezpečím zhroucení instituce či její části – katedry, fakulty – pokloní i ti, kteří doposud byli k bratrstvům nesmiřitelní. A tak se většinou vše přikryje, zamete pod koberec, nevyléčitelní kverulanti se odstraní a významná majorita akademické obce se promlčí ke spoluvině.

Výspa středověku

Součástí univerzit jsou pracoviště vybavená nejmodernějšími technologiemi. Ovšem imatrikulace, promoce, inaugurace, čestné doktoráty, všechny tyto významné vysokoškolské rituály s pompézní pseudokrásou talárů, kloboučků, insignií, žezel, řetězů a slavnostních krasořečí velmi dobře situují naše vysoké školy tam, kde se skutečně nacházejí. Děkan zůstal posledním feudálem (odtud plyne sexappeal této

pozice). Rektor je králem, jenž musí mít neustále na paměti síly svých leníků. Jen pokrevní vyvolení ustoupilo pragmatické moci bratrstev. Jejich členem se může stát kdokoli, kdo je ochoten za služby poskytovat protislužby. Univerzita je výspa středověku uprostřed moderního světa.

Právě tento charakter univerzit je nejen zdrojem zneužívání moci, ale především skutečnou příčinou jejich průměrnosti. Když dnes mnozí kážou o kvalitě vědy a výuky a stále více přitvrzují systémy vnější kontroly univerzit, lijí pančované víno do prasklých sudů. Neřeší příčinu. Jestliže se vybudují další mechanismy vnější kontroly, jako například výsostné postavení Národního akreditačního úřadu a úřadů jemu podobných, paradoxně roli funkcionářů ještě více posílí. Nejenže většinu míst v těchto institucích nakonec obsadí funkcionáři a bude to jen další zdroj trafik, ale především to budou zase funkcionáři, kdo na univerzitách rozhodne o tocích peněz a způsobech „nápravy“. I přesto, že jim vnější kontrola znemožní určitý druh podvodů, celý systém dohledu jim ve skutečnosti poskytne mnoho nových nástrojů, jak účinně kontrolovat ty, kteří se nechtějí zapojit do směny služeb a protislužeb. A tím se podstata problému ještě více prohloubí a upevní.

Univerzity nepotřebují stále přísnější systémy vnější kontroly, potřebují vnitřní demokratizaci. Potřebují fungující vnitřní soustavu vyvažování a protiva h moci, která osvobodí schopné a tvořivé členy akademické obce od systémové nadvlády bratrstev a funkcionářů, protože právě jejich neoficiální a všeprostopující moc připravuje univerzity o jejich vnitřní potenciál. Jakmile bude tento potenciál zbaven diktátu mocenské korupce, kvalita si poté najde cestu sama i bez přebujelých pravomocí různých úřadů.

A teprve taková změna povede také ke změně přístupu akademiků k jejich studentům. Za současné situace totiž akademici nedělají nic jiného, než že na studenty přenášejí pravidla prostředí, do něhož se socializovali, jímž byli formováni a v němž musí dále působit, jestliže z akademického prostředí nechtějí odejít.

Stručně

- V poslední době medializované kauzy sexuálního obtěžování či hrubého

sexistického chování na českých univerzitách poukazují na mnohem hlubší problém.

- Ty totiž postrádají účinné vnitřní mechanismy vyvažování moci a její kontroly.
- V takovém prostředí je proto zcela nutné vytvářet bratrstva, jejichž členové si navzájem kryjí záda a splácí své závazky protislužbami, a společně si tak napomáhají k obsazení klíčových pozic.
- Příslušníci bratrstva se vzájemně drží pod krkem. Narušení jeho fungování není v zájmu žádného z nich.
- Vzniká kasta šedých eminencí, kasta „zasloužilých“ funkcionářů, kteří prorůstají napříč univerzitou.
- Děkan zůstal posledním feudálem. Rektor je králem, jenž musí mít neustále na paměti síly svých leníků.
- Právě tento charakter univerzit je nejen zdrojem zneužívání moci, ale především skutečnou příčinou jejich průměrnosti.

Autor je pedagog a filozof, který působí jako vysokoškolský učitel. Výzkumně se zabývá vzdělávacími systémy a jejich dopady na společnost.

V rubrice komentáře dáváme prostor různým úhlům pohledu, které nemusí vyjadřovat stanovisko redakce.

Pokud máte připomínku nebo jste našli chybu, napište na editori@denikn.cz.
